

HOOFSTUK TWEE

2. PRAKTIES-TEOLOGIESE VERTREKPUNTE

2.1 Inleiding

Sonder duidelike teologiese vertrekpunte sou hierdie navorsingsprojek geen koers hê nie. Dit is noodsaaklik dat die navorsing binne 'n bepaalde raamwerk geplaas word. Die navorsing is 'n prakties-teologiese ondersoek na die gebruik van liturgiese simbole en rituele in die Paassiklus. Die doel van hierdie hoofstuk is nie om die Praktiese Teologie volledig te definieer nie. Nell (1996:19) het reeds in sy navorsing duidelik aangetoon dat werke soos die van Browning, Heitink, Pieterse, Van der Ven, Arens, Burger, Heyns en Pieterse asook Dingemans wat die geskiedenis, teorie, metodes en handelingsvelde van die Praktiese Teologie beskryf, die lig gesien het.

Die verskillende benaderings tot die Praktiese Teologie in Suid-Afrika, te wete die diakoniologiese (konfessionele), die handelingswetenskaplike (kommunikatiewe), kontekstuele en feministiese benaderings is reeds beskryf en verklaar (Burger 1991b en Viljoen 2003:8-13).

Nel (2001b:3-7) stel dit duidelik dat die metodologie van die Praktiese Teologie in 'n nuwe publikasie nie verantwoord hoef te word nie, maar dat 'n metodologiese verantwoording in soverre dit 'n bepaalde publikasie raak, nodig is. Hy wys ook daarop dat hoewel praktiese teoloë nie noodwendig metodologies eenders dink nie, daar tog 'n mate van berusting in die metodologiese stryd aangebreek het. Hy sluit hom aan by die groot stroom van denke wat metodologies langs die weg van die kommunikatiewe handelingsteorie opereer.

In die lig hiervan is 'n kort begripsverklaring nodig van wat met Praktiese Teologie bedoel word asook wat die betekenis daarvan is vir 'n navorsingsprojek soos hierdie.

In hierdie hoofstuk word die toepaslike prakties-teologiese vertrekpunte waarbinne die onderhawige navorsing plaasvind, in aansluiting by wat reeds in Hoofstuk 1 gesê is, verder beskryf en verklaar. Die klem van wat met Praktiese Teologie as vakdissipline bedoel word, word telkens bespreek. Sodoende kan die metodologiese vertrekpunte van die navorsing beter verstaan word.

2.2 Wat word bedoel met Praktiese Teologie as vakdissipline?

2.2.1 Praktiese Teologie is 'n TEOLOGIESE wetenskap

In die loop van die geskiedenis het die praxis van die Praktiese Teologie op verskillende maniere gestalte gekry. Homiletiek, kategetiek en pastorale sorg het die basis gevorm van die Praktiese Teologie. Die prediking is ervaar as die hart van die Protestantse geloofsgemeenskap en daarom was daar 'n oorheersende klem op die homiliek (Dingemans 1996:16-17). Die gevaar is egter dat dit tot 'n bepaalde teologiese armoede in die liturgie kan lei. In die erediens gedurende die Paassiklus behoort verkondigingsinhoude toegespits op die Christusgebeure, konkreet gestalte te kry in die totale liturgie. Dit gaan om die uitdra van die boodskap van verlossing wat God in Christus uit genade aan die wêreld gee. In hierdie verband wys Dingemans (1996:79-105) in sy beskrywing van die ontwikkeling van Praktiese Teologie as teologiese wetenskap, daarop dat kerke hulleself verstaan het as

'pleisterplaatsen' van Christus in die wêreld met die opdrag om die boodskap van die evangelie deur te gee en die bevrydende handeling van Christus voort te sit tot diens van mense. Hiervolgens staan Christus sentraal as die eerste gestalte van die Woord van God. Word hierdie uitgangspunt verryk met 'n regmatige klem op die werk van die Heilige Gees, kom dit voor asof dit die ideale beeld skep van Praktiese Teologie as TEOLOGIESE wetenskap. Dingemans (1996:83) beskryf die feit dat die Heilige Gees uitgaan van die Vader en die Seun soos volg:

“In de praktijk van gemeente en gelovigen is de Heilige Geest werkzaam. Niet als een algemeen-religieuze geest, maar als de Geest die uitgaat van de Vader en de Zoon. Het gaat om de Geest van Christus, die op een historische wijze doorwerkt in de wêreld via de geschiedenis en de tradisie van de kerk.”

Burger (1991b:84-85) wys daarop dat die Praktiese Teologie die heilswerk van die Heilige Gees in die wêreld reflekteer. Volgens Heyns en Pieterse (1990:4) gaan dit in teologie oor God en kan teologie beskryf word as die wetenskaplike bestudering van mense se geloof in God en mense se geloofsuitsprake oor God. Elkeen wat besig is met 'n prakties-teologiese ondersoek sal hierdie teologiese gerigtheid nêrens uit die oog kan verloor nie. Wanneer dit handel oor 'n belangrike veld soos die liturgie en 'n breër siening daarvan wat simboliese en rituele handeling insluit, moet daar deeglik daarvan kennis neem dat dit gaan oor God en sy handeling met mense.

Hendriks (2004:23) se gebruik van die begrip '*Doing theology*' kom handig te pas in 'n ondersoek soos hierdie. Simbolies/skematies stel hy sy konsep

Teologie gaan oor God, die onderskeiding van sy wil vir 'n bepaalde geloofsgemeenskap op 'n spesifieke tyd en plek, die interpretasie van die Skrif en tradisie en die toepassing daarvan in die heersende konteks, die aktiewe betrokkenheid van mense in die kerk en die gemeenskap as reaksie op die teenwoordigheid van die Drie-enige, missionêre God en 'n gerigtheid op die toekomstige volmaakte werklikheid van sy Koninkryk wat reeds in die hede 'n realiteit is (Hendriks 2000:24-34).

Teologie vind volgens Hendriks (2000:34) plaas in en deur die basiese bedieninge van die geloofsgemeenskap, byvoorbeeld:

- aanbidding (leiturgia)
- diens (diakonia)
- gemeenskap (koinonia)
- getuienis (marturia)
- prediking (kerugma)
- onderrig (didaskalia)
- administrasie (kubernesis)
- pastorale sorg (paraklesis)
- geregtigheid (dikaiosune)
- ekumene (oikonomia)

Die relevansie van Hendriks se bydrae en die insigte van Dingemans en Burger vir hierdie navorsing lê daarin dat dit die teologiese gerigtheid van die Praktiese Teologie goed ontvou in 'n verrekening van die totale werk van God Drie-enig in en deur die lewe van mense. Uiteraard sal die gebruik van

liturgiese simbole en rituele in die Paassiklus moet rekening hou met hierdie vertrekpunt.

In die NGK was daar nog altyd sterk klem gelê op die primaat van die prediking as modus vir die Woordverkondiging. Die belangrikheid van Woordverkondiging binne 'n Gereformeerde geloofstradisie kan nooit prysgegee word nie. Hierdie ondersoek wil die belangrikheid van die Woord as norm handhaaf. Die gebruik van liturgiese simbole en rituele in die Paassiklus moet deurgaans stewig geanker bly in die Woord. Daar moet egter gewaak word teen 'n verskraling van die Woordverkondiging tot die modus van prediking alleen, want dan word die Gereformeerde liturgie met sy ryk potensiaal van die verkondiging van die Christusgebeure soos vergestalt in die Paassiklus, ernstig gestrem.

Burger (1999a:12-13) wys daarop dat groter aandag aan die liturgie op geen manier mag lei tot die verwaarlosing van die prediking nie, want as dit gebeur, verloor Gereformeerdes die kern van hul erfenis. Die Woord en die prediking staan sentraal in 'n Gereformeerde erediens.

Die gestelde hipoteses in hierdie ondersoek werk nogtans met die veronderstelling dat die huidige Gereformeerde erediens kan verval in 'n verskraling tot '*Praise*' en '*Worship*' en prediking. So 'n verskraling van die liturgie verloor volgens die navorser uit die oog dat daar ook ander modi vir die verkondiging van die Woord is. Die sinvolle gebruik van liturgiese simbole en rituele kan hierdie verskraling substansieel teëwerk.

As die liturgie die **teologiese** vertrekpunt met 'n regmatige fokus op God-Drie-enig as uitgangspunt gebruik, bring dit mee dat liturgiese elemente

verryk kan word met teologiese momente (simbole en rituele in die Paassiklus). Dit lei tot 'n sterker '*coram Deo*'-ervaring en gee aanleiding tot 'n groter moontlikheid vir 'n singewende lewensverandering by die erediensganger.

2.2.2 Praktiese Teologie is 'n teologiese WETENSKAP

'n Wetenskaplike ondersoek is vir enige prakties-teologiese ondersoek van groot belang. Sonder sodanige vertrekpunt verloor die navorsing sy geloofwaardigheid. Mouton (In Garbers 1996:16-17) dui die begrip 'wetenskap' tweesydig aan. “**Enersyds** dui dit op 'n sekere korpus van kennis wat mettertyd ontwikkel het en wat sekere eienskappe het, byvoorbeeld geldigheid, interne samehang, verklaringswaarde en bruikbaarheid. **Andersyds** verwys wetenskap volgens Mouton na sekere aktiwiteite soos tipiese vorme van wetenskaplike ondersoek, probleemidentifisering, data-insameling, eksperimentering, analise, interpretasie en die toetsing van bevindings.

Bogenoemde tweesydigse aanduiding van wetenskap geld ook Praktiese Teologie as wetenskap. Praktiese teologie hou hom besig met 'n “korpus van kennis” en aktiwiteite soos “probleemidentifisering, data-insameling, analise en interpretasie”.

Heyns en Pieterse (1990:11) stel dit soos volg: “Praktiese Teologie is 'n wetenskap omdat dit 'n eie studieveld het, eie prakties-teologiese teorieë vorm en wetenskaplike metodes gebruik.”

In hierdie ondersoek handel dit oor 'n bepaalde geïdentifiseerde probleem (liturgiese simbole en rituele wat nie tot hul reg kom in die Paassiklus nie),

die insameling en analisering van data in hierdie verband en die interpretasie hiervan in die lig van die “korpus van kennis” wat verkry is uit die onderhawige literatuurstudie. Hierdie studie is 'n wetenskaplike ondersoek na 'n bepaalde probleem en die verskaffing van moontlike wetenskaplike oplossings vir die probleem. Geen wetenskap kan egter los staan van die werklikheid nie en daarom sal die voortdurende verband tussen teorie en praxis aangedui moet word (Heyns en Pieterse 1990:11). Heitink (1993:18) verwys na 'de empirisch-georiënteerde teologiese teorie'. Wanneer teorieë, paradigmas, konsepte en definisies in hierdie ondersoek beskryf en verklaar word, sal dit deurgaans ge-anker wees aan teologiese teorieë verkry uit die “korpus van kennis” en die empiriese werklikheid.

"Een praktische teologie, die haar uitgangspunt kiest in de ervaringswêreld van mense en de situasie van kerk en sameleving, wordt echter wel degelijk gekenmerk door een wijze van theorievorming, die empirische gegevens volledig serieus neemt, van daaruit denkt en met het oog daarop haar theorie ontwikkelt" (Heitink 1993:19).

Heyns en Pieterse (1990:35) wys daarop dat die teorie en praxis, wat in 'n bipolarêre spanningsverhouding tot mekaar staan, die belangrikste gereedskap van die Praktiese Teologie is. Onder 1.5.2 hierbo is reeds genoem dat hierdie ondersoek wegstuur van 'n digotomistiese tweedeling van teorie-praktyk (vgl. ook Müller 1996:1). Daar sal dus nie 'n waterdigte skeiding kan wees tussen die beskrywing en verklaring van 'n basisteorie en 'n praktykteorie nie, en daar sal in die beskrywing van die basisteorie raakpunte met die praktykteorie uitgewys word en omgekeerd.

Saam met Dingemans (1996:103) kan gesê word dat dit gaan oor die beskrywing of analise van die praxis wat rekening hou met die ‘in die

praxis-geïmpliseerde' teologie. Dit behels die beskrywing en analise van gegewens uit die historiese agtergrond van 'n ontwikkelde praxis. In hierdie beskrywing en analise speel die sosiale verhoudings tussen mense 'n ewe belangrike rol as tekste, verhale, simbole, rites, waardes, reëls en teologiese oorwegings.

In hierdie ondersoek handel dit dus oor 'n tweërlei praxisbegrip. Daar is bemiddeling van die Christelike geloof met die gebruikmaking van liturgiese simbole en rituele wat toepaslik is op die Paassiklus (praxis 1) in die praxis van die moderne samelewing (praxis 2), (vgl. Heitink 1993:19).

2.2.3 Praktiese Teologie is 'n KOMMUNIKATIEWE HANDELINGS- WETENSKAP

Onder 1.5.1 is reeds gesê dat die uitgangspunte van hierdie navorsing aansluit by 'n kommunikatiewe handelingswetenskaplike benadering. Bäumlér (1984:19) se gebruik van die term 'kommunikative Gemeindepraxis' is verhelderend. Vir hom gaan dit oor die kommunikasie van die evangelie. Nadat hy taamlik breedvoerig aandag gegee het aan sleuteltekste in die Pauliniese literatuur, kom hy tot die volgende gevolgtrekking:

"Damit sind Grundstrukturen kommunikativer Gemeindepraxis freigelegt, die ihre letzte christologische Begründung darin finden, dass der sich in der Gemeinde manifestierende Kosmokrator Christus kein anderer ist als der für die Rechtfertigung der Gottlosen gekreuzigte Jesus von Nazareth. Seine Herrschaft manifestiert sich in der kommunikativen Praxis der dienenden Gemeinde" (1984:29-30).

Volgens Heyns en Pieterse (1990:14) word in die Praktiese Teologie krities nagedink oor dit wat in die gemeente gebeur en oor die geloofshandeling van mense in die gemeente en in die samelewing. Pieterse (1993:2) sluit by Firet (1987) aan as dit vir hom in Praktiese Teologie spesifiek gaan om die kommunikasie van die evangelie in verskillende situasies met verskillende handeling soos prediking, viering van die heil in die erediens, pastorale sorg, kerklike onderrig, diens (diakonia), gemeentebou, ensovoorts.

In die liturgie gaan dit om die geloofshandeling van mense wat op kommunikatiewe wyse gestalte gee aan die evangelie. Die uitdaging vir liturgiese vernuwing is om kontemporêr en konkreet uitdrukking te gee aan die kommunikatiewe aard van die erediens. Hiermee saam moet die liturgiese elemente, verkry uit die Paassiklus-inhoude, in berekening gebring word om 'n sinvolle geheel te vorm.

Hierdie navorsing is ingestel op 'n verbeterde praxis wat die kommunikasie van die evangelie bevorder deur die gebruik van liturgiese simbole en rituele in die Paassiklus. Die geweldige ontwikkeling van die media in die laat twintigste eeu sal eksponensieel toeneem in die 21ste eeu. Die 21ste-eeuse erediensganger se blootstelling aan die massamedia bring hom of haar met 'n bepaalde verwagting na die erediens. Die verpakking van die Christus evangelie sal dus nie noodwendig dieselfde kan bly as in vorige eras nie. Tradisionele sowel as kontemporêre simbole en rituele kan na die oordeel van die navorser dien as 'kommunikasieverpakkings'. Liturge sal hulself moet verbind tot 'n konkrete en kreatiewe kommunikasie van die evangelie.

Babin (1991:70) stel dit so:

"In the media age, it is not just the functioning of religious education itself that is called on to change. Even the presentation of the message must be modified. By presentation, I mean not only the wrapping affecting the external form but also the lines of force determining Christian calling and the focal point that is at their center and point of summation. Through the development of this presentation, the 'thoughts of the heart [of God] are passed on from generation to generation.' Presentation means, in other words, making present. In light of this, I would say that the center of the Christian message is communication. As educators in faith, what we have to transmit in words and deeds is, above all, communication."

2.2.4 Praktiese Teologie is teologie in KONTEKS

Hierdie navorsing is gerig op die ondersoek na die gebruik van liturgiese simbole en rituele in die Paassiklus in die **NGK** en nie in ander kerke nie. Die analise van die bestaande praxis is gerig op 'n bepaalde geloofsgemeenskap soos dit konkreet gestalte aanneem in **een plaaslike gemeente** van die NGK. Hierdie 'kontekstualiteit' word soos volg bevestig deur Dingemans (1991:16):

"De Praktische Theologie is per definitie situationeel bepaald. Ze richt zich op een bepaald veld. We starten niet in een abstracte opvatting over geloof of kerk. Ook niet in een bepaalde theologie of ideologie. Maar in de concrete praxis van een bepaalde kerk- of geloofsgemeenschap."

Wanneer daar as resultaat van die navorsing 'n gewysigde praktykteorie voorgestel word, behoort dit volgens die navorser ook waarde te hê vir ander soortgelyke geloofsgemeenskappe. Die rede hiervoor lê daarin opgesluit dat die navorsing aansluit by 'n korpus van reeds bestaande navorsing en kennis en in die lig van die feit dat die liturgie van 'n bepaalde geloofsgemeenskap binne 'n groter stroom van Gereformeerde tradisie funksioneer.

'n Verdere implikasie van die kontekstueel-teologiese wetenskapsbeoefening is dat die geloofsgemeenskap in die huidige westerse samelewing funksioneer as 'n tussenganger tussen die oorgelewerde Christelike tradisie en die huidige situasie. In die moderne samelewing word die Woord gehoor, geïnterpreteer en prakties aan gestalte gegee.

Die konteks word ook uitgebrei sodat die gemeente as geloofsgemeenskap en as getuie van die evangelie, nie net na binne gerig funksioneer nie, (die Sondagerediens met liedere, gebede, Skriflesings, meditasies, sakramente en die preek waarin die verhouding tussen die Christelike tradisie en die gemeente direk ervaar en beleef word), maar ook 'n roeping het tot 'n taak in die konteks van 'n bepaalde samelewing en binne die kultuur van 'n bepaalde tyd (Dingemans 1996:21). Daar behoort dus in die Praktiese Teologie 'n wetenskaplike refleksie te wees op die terrein van die liturgiek en die homiletiek asook besinning op die funksionering van die kerkdienste van gemeentede binne 'n bepaalde kultuur.

Wanneer liturgiese simbole en rituele in die Paassiklus gebruik word, kan dit volgens die navorser bydra tot die bevordering van 'n gemeente se visie en

doelstellings. As sodanige visie en doelstellings daarop ingestel is om die gemeente te motiveer tot kwalitatiewe (na binne gerigte) en kwantitatiewe (na buite gerigte) groei, sal toepaslike simbole en rituele uiteraard ook kontekstueel gedrewe wees. Op hierdie wyse word voldoen aan die eis tot verrekening van die konteks van 'n bepaalde samelewing en kultuur.

2.3 Verantwoording

In hierdie ondersoek gaan dit om die gebruik van liturgiese simbole en rituele in die Paassiklus. Die opgestane Jesus kan nie verkondig word sonder inagneming van die gekruisigde Jesus nie. Die opstanding van Jesus staan in die kader van diens aan die mensdom. Die navorser sal poog om aan te toon dat die gebruik van liturgiese simbole en rituele in die Paassiklus nie tot hulle reg kom nie. Anders gestel, dat die dienende opstandingsgebeure nie genoegsaam gedra word deur 'n sinvolle gebruikmaking van toepaslike liturgiese simbole en rituele nie.

Die volgende uitgangspunte geld vir hierdie ondersoek:

- Hoewel ander metodologiese uitgangspunte belangrike bydraes lewer vir teorie en praktyk, vereenselwig die navorser hom met die hoofstroom van teoloë wat Praktiese Teologie as kommunikatiewe handeling in diens van die evangelie sien (vgl. 1.5.1 hierbo). Hierdie omskrywing laat genoeg ruimte vir 'n krities verantwoordelike beoefening van die Praktiese Teologie en laat die belangrikheid van teks (Woord, tradisie en teorieë) en konteks (konkrete situasie, mense en hul behoeftes) tot hul reg kom.

- Die verhouding teorie-praxis is belangrik en die navorser onderskryf die feit dat dit gaan om 'n wisselwerkende bipoëlêre verhouding (vgl. Heyns en Pieterse 1990:34 en Heitink 1993:148).
- 'n Bestaande praxis (die gebruik van liturgiese simbole en rituele in die Paassiklus of dan praxis 1) sal ondersoek word om in 'n proses van beskrywing, verklaring en analise van basisteorieë en praktykteorieë te kom by 'n verstellde praxis (praxis 2) (vgl. Pieterse 1993:174-175).
- Dit gaan om die kommunikasie van die evangelie in die Paassiklus deur middel van die gebruik van liturgiese simbole en rituele. Die doelwit sal deurgaans wees om 'n verbeterde basis en praktykteorie te bereik.

2.4 Samevatting

Elkeen van die genoemde fokuspunte in die Praktiese Teologie lewer 'n bepaalde bydrae tot 'n beter verstaan van die betrokke ondersoek. Wie navorsing wil doen oor die gebruik van liturgiese rituele en simbole in die Paassiklus sal noodwendig rekening moet hou met die 'teologies wetenskaplike' aard van die werk wat gedoen word. Hierby inbegrepe dien die uitgangspunt van 'n deeglike begroning vir 'die gebruik van liturgiese simbole en rituele in die Paassiklus' in die Woord met deeglike verrekening van die Drie-enige God en sy handeling met die mens. Met die Woord as norm moet daar rekening gehou word met die kommunikatiewe aard van liturgiese simbole en rituele. 'n Ernstige verrekening van die ervarings-

matigheid en die belangrike rol van die konteks en gepaardgaande verhouding teorie-praxis plaas die navorsing in die brandpunt van aktualiteit.

Dit handel dus in hierdie navorsing oor Praktiese Teologie as 'n empiries-wetenskaplik teologiese vak met 'n eie identiteit waar kommunikatiewe handeling in diens van die evangelie bestudeer word. Daar word 'n studie gemaak van die ontmoetingsgestaltes van God en mens, en mens en mens, asook die oordrag en opbou van die Christelike geloof in kerk en samelewing. Hierdie studie behoort die pastorale praxis te bevorder in die lig van die eskatologiese dimensie van die koninkryk van God (Pieterse 1993:52).